

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОФЕСІЙНО-ПРАВОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ

Постановка проблеми. У Конституції України визначено пріоритетність правового забезпечення процесів, які супроводжують державне будівництво, а також наголошено на тому, що захист прав і свобод кожної людини, їх гарантія визначають основний зміст і спрямованість діяльності держави.

Освіта є основою розвитку суспільства. Тому питання, пов'язані із забезпеченням її якості, мають провідне значення для держави. Сучасний етап соціально-економічного розвитку нашої країни зумовлює нові вимоги до якості професійної освіти. З огляду на затверджену Указом Президента України "Національну доктрину розвитку освіти України в XXI столітті", Закон України "Про освіту", де провідною метою освіти визначено розвиток людини, можна стверджувати, що пріоритетом підготовки майбутніх фахівців є формування творчої, гармонійно розвиненої й суспільно активної особистості з науковим світоглядом, з високим моральним потенціалом, духовно багатой, фізично досконалою, що бажає й уміє працювати, здатної до роботи в нових соціально-економічних, політичних умовах.

Сучасна система вищої та професійно-технічної освіти вже понад десять років перебуває в стані постійного реформування та розвитку. У ній здійснено низку змін, зумовлених демократизацією сучасного суспільства та необхідністю входження до європейського простору. Сьогодні в Україні впроваджена нова концепція сучасної освіти, яка знайшла повне своє відображення в зміні принципів державної освітньої політики, зміні основ управління та правового регулювання системи освіти, а також зміні напрямів, за якими будуватиметься та розвиватиметься освіта. Безперечно, всі ці зміни відбито в законодавстві, що регулює освітню галузь. Тобто інновації в системі освіти були втілені у відповідні нормативно-правові акти.

Але сьогоднішня вимагає інтеграції у зворотному напрямку, що передбачає необхідність упровадження правових норм у навчальний процес. Потребує забезпечення засобами навчально-виховного процесу освітньої галузі спеціальна організація процесу ознайомлення з нормативно-правовими актами, формування розуміння й усвідомлення їх майбутніми фахівцями, вироблення практичних умінь і навичок, їх застосування в практичній діяльності. Усе це вимагає внесення змін до навчальних планів підготовки спеціалістів, і, в першу чергу, освітньої галузі з приводу впровадження навчальних правових дисциплін.

Завдяки такому втіленню відбувається, по-перше, процес доведення цих норм до категорії громадян, для яких ці норми просто необхідні, тому що вони регламентують усю ту частину їхньої життєдіяльності, яка полягає у виконанні професійних обов'язків. Тобто йдеться про педагогів, викладачів та людей, які так чи інакше пов'язують своє професійне життя з освітою. По-друге, завдяки втіленню правових норм у процес професійної підготовки фахівців освітньої галузі взагалі й у навчальний процес зокрема, відбувається доведення правових норм до населення. Таким чином, забезпечується правова освіта населення, що є вкрай необхідно (як відомо, незнання закону не позбавляє відповідальності за його невиконання). Рівень правової культури населення залежить від рівня загального уявлення про те, з яких норм складається законодавство і які вимоги в тих нормах містяться.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасними дослідниками обґрунтовано проблему правової освіти й виховання особистості (В.Головченко [4], О.Татаринцева [20] та ін.); визначено теоретичні засади правової підготовки майбутнього фахівця (В.Безбородий [2], І.Дарманська [5], Я.Кічук [9], П.Мусінов [12], М.Подберезський [16], О.Саломаткін [18], Н.Саприкіна [19] та ін.).

Постановка завдання. Мета статті – визначити актуальність і доцільність професійно-правової підготовки майбутніх інженерів-педагогів.

Виклад основного матеріалу. Сучасна система освіти здатна до самоуправління та саморозвитку. Але важливо, щоб процеси самоорганізації системи освіти не порушували прав її суб'єктів, здійснювалися за певними законами, провідними принципами та вимогами освіти.

Система освіти є демократичною: вона формує не тільки фахівця, а перш за все особистість, її світогляд, уявлення про своє значення в суспільстві, усвідомлення своїх прав та обов'язків. Система освіти покликана забезпечувати позитивну соціалізацію особистості. Саме тому провідні закономірності функціонування та розвитку освіти відбиті у праві. Правові норми закріплюють структуру системи освіти, вимоги до її елементів, установлюють правовий статус освітніх закладів, суб'єктів та об'єктів системи освіти, регулюють відносини в управлінні системи освіти, її фінансове забезпечення.

Правові норми регулюють принципи організації освітніх процесів, дозволяють забезпечити реалізацію прав та інтересів її учасників. У правовому законодавстві передбачаються гарантії та пільги, спрямовані на забезпечення та реалізацію громадянами конституційного права на освіту, заходи соціального захисту викладачів та студентів.

Не має потреби доводити той факт, що від рівня правової культури населення тієї чи іншої держави залежить порядок, який впливає на швидкість розвитку держави в цілому. Україна в цьому відношенні не є винятком. Безперечно, необхідність знання та розуміння громадянами України тих чи інших правових норм, з яких складається законодавство України, не викликає сумніву. Доведення правових норм до населення здійснюється різними шляхами: від офіційного їх оприлюднення шляхом публікації в спеціальних періодичних виданнях до висвітлення їх у засобах масової інформації. Держава також сприяє доведенню до суспільства правових норм шляхом видання нормативно-правових актів, цільовим призначенням яких є встановлення порядку такого доведення.

В умовах побудови правової держави питання впливу правових норм на свідомість, поведінку й діяльність особистості набувають усе більшого значення. Відомо, що людина засвоює правові норми поведінки й діяльності в суспільстві у процесі навчання та виховання під впливом багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів. Ці чинники створюються суспільством і, за певних обставин, сприяють перетворенню правових норм в особистісні переконання, стають внутрішніми мотивами та критеріями поведінки й діяльності людини.

Дослідниця С.Болоніна [3] особливо відзначає той факт, що сьогодні в усіх середніх і вищих навчальних закладах викладаються основи права, в яких розглядаються загальні поняття про правову систему, найважливіші закони країни, що регулюють права і свободи її громадян, розкривається зміст Конституції як основного закону. Однак, незважаючи на всі досягнення в цій сфері, у практиці зберігаються суперечності між необхідністю формування в майбутніх фахівців активної життєвої позиції в соціально-правових процесах суспільства й нерозвиненістю їхньої правової свідомості; між високими вимогами діяльності до правової підготовленості майбутніх фахівців і недостатнім рівнем їхнього задоволення у процесі підготовки у вищому навчальному закладі майбутніх фахівців до професійної діяльності.

Розв'язання цих суперечностей автор пов'язує з умовами, що повинні бути реалізованими в навчальному процесі, а саме:

- спрямованістю викладання правових дисциплін на формування у студентів позитивно орієнтованої правової свідомості;
- відображення у принципах добору і змісті правових дисциплін соціально-економічного розвитку сучасного суспільства й вимог професійної діяльності до правової підготовленості майбутніх фахівців;
- застосування інформаційних комп'ютерних технологій і використання методів, що дозволяють активізувати процес пізнавальної діяльності студентів [3, с. 7].

На підставі проведеного дослідження С.Болоніна дійшла висновку, що метою викладання правових дисциплін у неюридичних вищих навчальних закладах повинно бути формування позитивно орієнтованої правової свідомості майбутніх фахівців як системи юридичних знань, умінь, навичок і ціннісних орієнтацій, правових настанов, що регулюють поведінку особистості в юридично значущих ситуаціях. При цьому зміст правових дисциплін повинен базуватися на концепції природних прав людини і включати знання правового положення особистості в суспільстві (конституційні права та обов'язки людини і громадянина), знання окремих галузей права і законодавства, що безпосередньо пов'язані з майбутньою професійною діяльністю студентів.

Для нашого дослідження результати, отримані С.Болоніною, цікаві у зв'язку з обґрунтуванням необхідності спеціальної правової підготовки фахівців у рамках освоєваної ними професійної діяльності. На думку автора, правову підготовку майбутніх фахівців треба розглядати і здійснювати, спираючись на вимоги і зміст майбутньої професійної діяльності фахівців, а не сприймати її, як ізольовану навчальну дисципліну.

Якщо вимоги щодо знання всіх правових норм до людей, що не пов'язані безпосередньо з юриспруденцією, не висуваються, то розуміння законодавства та вміння знайти ту правову норму, що відповідає на запитання стосовно вирішення тієї чи іншої правової ситуації, яка виникає під час реалізації функцій професійної діяльності, є необхідними.

У галузі освіти, як і в інших галузях життєдіяльності суспільства, не можуть не виникати обставини, що потребують правового вирішення. Як проблемні ситуації будуть розв'язані, залежить від рівня правового знання, розуміння, усвідомлення та вміння знайти необхідну правову норму людиною, яка в такому становищі опинилася, незалежно від того, яку посаду вона обіймає в галузі освіти (ректор вищого навчального закладу, викладач професійно-технічного училища тощо). Необхідно усвідомлювати, що від того, як розуміють зміни в структурі освіти та взагалі освітнє законодавство всі ті, хто до освіти має безпосереднє відношення, залежить те, яким чином вони будуть виконувати свої професійні обов'язки щодо надання освітніх послуг. Отже, від розуміння вимог освітнього законодавства залежить те, яким чином будуть викладатися ті чи або інші навчальні дисципліни, як забезпечуватиметься належний рівень підготовки спеціалістів, що в свою чергу позначатиметься на рівні розвитку держави в цілому.

Окрім держави, яка ініціює й видає нормативно-правові акти з метою регулювання суспільних відносин, до яких належить і освітня галузь, завдання із забезпечення доведення правових норм до суспільства покладається і на сучасного педагогічного працівника. Саме він зобов'язаний не тільки впровадити нові нормативно-правові акти в навчальному закладі, але й розтлумачити їх усім учасникам освітнього процесу (учням, студентам, їхнім батькам). Зрозуміло, що без спеціальної професійно-правової підготовки зробити це неможливо.

На сучасному етапі освітню галузь регламентують нормативно-правові акти, норми яких передбачають урегулювання відносин саме в цій галузі (закони України “Про освіту”, “Про загальну середню освіту”, “Про дошкільну освіту”, “Про охорону дитинства”, “Про вищу освіту”, “Про професійно-технічну освіту”; концепції розвитку освіти тощо). Ці правові документи вимагають не тільки від керівників навчальних закладів, але й передусім від кожного педагога, вихователя вміння й готовності здійснювати свої професійні функції з урахуванням визначених законом правових норм і обов'язків усіх учасників педагогічного процесу. Правові норми закріплюють структуру системи освіти, вимоги до її елементів, установлюють правовий статус освітніх закладів, суб'єктів та об'єктів системи освіти, регулюють відносини в управлінні системи освіти, її фінансове забезпечення.

Неможливо надавати освітні послуги, не усвідомлюючи обов'язковість, наприклад, положень Закону “Про освіту”. Також важливим є те, як педагог взагалі розуміє право на освіту, що закріплене в ст.51 другого розділу Конституції України. Процеси модернізації та реформи сучасної освіти в Україні нерідко обурюють тих, хто має відношення до освітньої галузі, оскільки торкаються різних прав та свобод суб'єктів освітніх правовідносин – від учнів до педагогів, а також освітнього закладу в цілому. Звідси постає питання про необхідність знання механізмів захисту своїх освітніх та законних інтересів, а також прав та законних інтересів інших учасників навчально-виховного процесу.

Аналіз стану сучасної правової підготовки в педагогічних навчальних закладах засвідчив, що вона не відрізняється від правової підготовки студента будь-якого вищого навчального закладу та розглядається в наукових працях вітчизняних педагогів із позицій юридичного, а не педагогічного аспекту. Така система не враховує характер майбутньої педагогічної діяльності сучасного викладача системи професійної освіти. В той же самий час зрозумілим стає факт, що вища освіта не може і не повинна бути звуженою та загнаною в межі лише практичної педагогіки. Практикуючий педагог, інші категорії робітників практичної освіти не можуть не знати, як право опосередковує їхню професійну діяльність, в чому особливості її правових основ.

Потребує вивчення проблема правового забезпечення професійної діяльності педагога, що може здійснюватися на різних рівнях і різними засобами. Але в будь-якому випадку воно

вибудовується на засадах певної компетентності й готовності педагога діяти в умовах організації навчально-виховного процесу з урахуванням правових норм, що існують [15].

Н.Саприкіна [19], визнаючи велику роль правових відносин в організації діяльності сучасного навчального закладу, звертається у своєму дослідженні до проблеми розвитку правової компетентності керівника освітньої установи. Автор розглядає правову компетентність керівника освітньої установи як “інтегральну властивість особистості, що дозволяє брати участь у розробці рішень, самостійно вирішувати питання правозастосування на основі готовності до правової діяльності, наявності правового мислення і здатності до правової діяльності” [19,с.3].

Однією з важливих галузей педагогічної освіти, яка спрямована на підготовку педагогічних кадрів для промисловості, виробництва та професійної освіти, є інженерно-педагогічна освіта, особливості якої висвітлено в наукових працях: С.Батишева [1], Е.Зеєра [8], О.Коваленко [10], О.Маленка [11], Н.Ничкало [14] та інших.

Проте правовий аспект професійної підготовки інженерів-педагогів, що обумовлює необхідність поєднання професійних і правових знань і вмінь через актуальність використання сучасними фахівцями нормативно-правової бази освіти, залишається нерозробленим.

Аналіз практики професійно-правової підготовки інженерів-педагогів, опитування студентів-випускників вищих інженерно-педагогічних навчальних закладів дозволяє констатувати низький рівень правових знань і вмінь майбутніх фахівців (використання правової бази в практичній професійній діяльності, законодавства в галузі освіти тощо), недостатній рівень мотивації щодо їхнього здобуття й використання у практичній професійній діяльності.

Дослідження проблеми професійно-правової підготовки майбутнього інженера-педагога в сучасних умовах, які склалися в нашому суспільстві, зумовлено низкою обставин, з яких можна виділити найвагоміші:

- наближення України до правового суспільства, проблема забезпечення якості правового усвідомлення дійсності кожним громадянином обумовило необхідність загальної правової освіти й виховання населення;
- необхідність здійснення інформативно-правової і правовиховної діяльності молоді зумовило спеціальну організацію і реалізацію в навчальних закладах усіх рівнів акредитації правової освіти;
- специфіка професійної діяльності інженера-педагога, пов'язана з необхідністю виконання функцій правотворчості в професійній діяльності інженера-педагога (складання стандартів, освітньо-кваліфікаційних характеристик робітничих професій, визначення напрямів діяльності, укладання документів правового характеру з регулювання відносин тощо), оперування правовими знаннями щодо освітньої галузі, здійснення особистого правового захисту в умовах професійної діяльності зумовили необхідність професійно-правової підготовки інженера-педагога.

Підготовка фахівців у системі вищої освіти України в сучасних реаліях відбувається в умовах високого темпу нагромадження науково-технічної інформації, постійного оновлення й удосконалення технологій виробництва, навчання, виховання. Усе це до певної міри ускладнює діяльність вищих як навчальних закладів, так і його фахівців. Демократизація і гуманізація нашого суспільства, вищої школи в умовах входження України в європейський освітній простір, бурхливе збільшення об'єму наукової інформації, зміна і підвищення в цих умовах вимог до структури підготовки майбутніх фахівців актуалізує проблему наукового обґрунтування змісту освіти.

Принципами добору змісту правової освіти, на думку С.Болоніної [2], варто розглядати безперервність, міждисциплінарність, зв'язок освіти з практичною діяльністю, інтеркультурність. Для практичної реалізації цих висновків автором розроблена й описана система навчально-професійних завдань, практикум із курсу “Правознавство”, який передбачає використання довідкової правової системи, що призначена для підготовки фахівців у вищому навчальному закладі культури і мистецтв.

На нашу думку, у формуванні змісту професійно-правової підготовки студентів інженерно-педагогічного навчального закладу необхідно ґрунтуватися на таких концептуальних положеннях:

- джерелом формування змісту професійно-правової підготовки є професійно-правові знання й уміння, необхідні в інженерно-педагогічній діяльності (зважаючи на її специфіку і особливості відповідно до функцій професійної діяльності майбутніх інженерів-педагогів);

• вивчення правових дисциплін повинно сприяти формуванню у студентів професійно-правової компетентності, що забезпечить належне виконання ними функції професійної діяльності;

• основою проектування змісту професійно-правової підготовки студентів інженерно-педагогічного навчального закладу є концепція професійного становлення особистості майбутнього фахівця в процесі його професійної підготовки в умовах вищого інженерно-педагогічного навчального закладу.

Висновки. Таким чином, аналіз тенденцій розвитку вищої інженерно-педагогічної освіти, теоретико-методичних праць сучасних дослідників дозволили визначити актуальність дослідження професійно-правової підготовки майбутніх фахівців інженерно-педагогічної галузі, спрямоване на розв'язання існуючих суперечностей щодо її сучасного стану.

Перспективи подальших досліджень. Оскільки професійно-правова підготовка повинна здійснюватися на основі врахування особливостей професійної діяльності майбутніх фахівців, потребує з'ясування проблема визначення таких особливостей на основі аналізу специфіки інженерно-педагогічної діяльності, визначення професійних функцій інженера-педагога.

Список використаних джерел

1. Батышев С.Я. Задачи системы профессионально-технического образования в условиях перехода к рыночной экономике / Сергей Яковлевич Батышев. – М.: Изд-во ассоциации “Проф. образование”, 1985. – 92 с.
2. Безбородий В. О. Формування професійної правової культури керівників органів внутрішніх справ: автореф. дис. ... канд. пед. наук / В. О. Безбородий. – Х., 2001. – 18 с.
3. Болонина С. В. Научно-методические основы преподавания правовых дисциплин в неюридических вузах : автореф. дис. ... канд. пед. наук / С. В. Болонина. – М., 2000. – 25 с.
4. Головченко В. В. Право в житті людини : (статті) / Володимир Володимирович Головченко. – К. : Оріяни, 2005. – 336 с.
5. Дарманська І. М. Правова підготовка майбутніх вчителів початкової школи в умовах ступеневої освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / І. М. Дарманська. – К., 2004. – 19с. : рис.
6. Закон України "Про вищу освіту" // Освіта України. – 2002. – № 17 (26 лют.). – С. 2–7.
7. Закон України “Про професійно-технічну освіту” // Освіта України. Нормативно-правові документи. – К. : Міленіум, 2001. – С. 268.
8. Зеер Э. Ф. Профессиональное становление личности инженера-педагога / Эвальд Фридрихович Зеер. – Свердловск : Изд-во Урал. ун-та, 1988. – 120 с.
9. Кічук Я. В. Соціально-педагогічні умови формування правосвідомості майбутніх учителів у педагогічних коледжах : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Я. В. Кінчук. – Одеса, 2002. – 22 с.
10. Коваленко О. Е. Підготовка інженерно-педагогічних кадрів на рівні сучасних вимог / О. Е. Коваленко, Ф. Я. Якубов // Проблеми інж.-пед. освіти : зб. наук. пр. / Укр. інж.-пед. акад. – Х., 2003. – № 5. – С. 32–45.
11. Маленко А. Т. Подготовка инженерно-педагогических кадров для системы профессионально-технического образования / Александр Тимофеевич Маленко. – Минск : Вышэйш. шк., 1980. – 168 с.
12. Мусинов П. А. Педагогические условия формирования нравственно-правовой культуры будущего педагога в процессе вузовской подготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук / П. А. Мусинов. – Новосибирск, 2000. – 17 с.
13. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. – К.: Шкільний світ, 2001. – 16 с.
14. Ничкало Н. Г. Проблеми підготовки педагогів для сучасної професійної школи у системі неперервної освіти / Н. Г. Ничкало // Педагог професійної школи: зб.наук.пр./ АПН України. Ін-т педагогіки і психології проф. освіти. – К., 2001. – Вип. 1. – С. 17–31.
15. Одарій В. В. Підготовка майбутнього педагога до правового забезпечення професійної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук / В. В. Одарій. – Одеса, 2005. – 20 с.

16. Подберезський М. К. Правова культура майбутнього вчителя (теоретико-методологічний аспект) / М. К. Подберезський. – Х. : Основа, 1997. – 219 с.
17. Романова І.А. Формування правової свідомості майбутніх учителів у процесі навчальної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук / І. А. Романова. – Х., 2002. – 17 с.
18. Саломаткин А. С. Формирование правовой культуры будущего учителя / А. С. Саломаткин, Н. М. Яковлева. – Челябинск, 1990. – 82 с.
19. Сапрыкина Н. Н. Развитие правовой компетентности руководителя образовательного учреждения в системе повышения квалификации: автореф. дис. ... канд. пед. наук / Н. Н. Сапрыкина. – Оренбург, 1999. – 18 с.
20. Татаринцева Е. В. Правовое воспитание. Методология и методика / Е. В. Татаринцева. – М. : Высш. шк., 1990. – 175 с.

Коваленко Д.В.

Актуальність професійно-правової підготовки майбутніх інженерів-педагогів

У статті обґрунтована актуальність організації професійно-правової підготовки майбутніх фахівців інженерно-педагогічної галузі в умовах здобуття ними професійної освіти, визначено концептуальні положення щодо конструювання змісту професійно-правової підготовки інженерів-педагогів на підставі з'ясування специфіки їхньої професійної діяльності, виконання ними професійних функцій.

Ключові слова: правова підготовка, інженерно-педагогічна сфера, професійна освіта, концептуальні положення, інженери-педагоги, зміст підготовки, професійна діяльність.

Коваленко Д.В.

Актуальность профессионально-правовой подготовки будущих инженеров-педагогов

В статье обоснована актуальность организации профессионально-правовой подготовки будущих специалистов инженерно-педагогической сферы в условиях профессионального образования, определены концептуальные положения конструирования содержания профессионально-правовой подготовки инженеров-педагогов на основе определения специфики их профессиональной деятельности, выполнения ими профессиональных функций.

Ключевые слова: правовая подготовка, инженерно-педагогическая сфера, профессиональное образование, концептуальные положения, инженеры-педагоги, содержание подготовки, профессиональная деятельность.

D. Kovalenko

Topicality of Teacher-Engineer's Professional Law Training

The article proves the topicality of organizing professional law training for future specialists in engineering pedagogical sphere within the limits of professional education. Conceptual principles of teacher-engineers' professional law training contents design have been defined on the basis of defining the specificity of their professional activities.

Key words: law training, engineering pedagogical sphere, professional education, conceptual principles, teacher-engineers, training contents, professional activities.

Стаття надійшла до редакції 25.06.2010 р.